

UIT DE LOOPGRAVEN

interview met Jan van de Poel

ZIJN AFSCHEID VALT IN EEN ENERVERENDE PERIODE WAARIN DE DISCUSSIE OVER DE FYSIEKE CONDITIE VAN PENSIOENFONDSEN VOLOP IS LOSGEBARSTEN. MAAR PROF. DR. JAN VAN DE POEL (59), FINANCIEEL DIRECTEUR VAN HET ABP, VINDT HET MOOI GEWEEST. NIET DAT HIJ VANACHTER DE GERANIUMS DE ONTWIKKELINGEN GAAT VOLGEN. INTEGENDDEEL. "IK BLIJF BEZIG MET DE COMBINATIE RISKMANAGEMENT EN WAARDEREN, MAAR KAN NU NOG NIET AANGEVEN WAT DAAR PRECIES UIT GAAT KOMEN."

Het is lang niet meer zo spannend geweest. Hoewel pensioenfondsen iedereen aangaan, is ook iedereen zich pas de laatste drie jaar ervan bewust dat ze belangrijk zijn, voor de economie. Door de combinatie dalende beurzen en stijgende lonen komen pensioenfondsen bijna elke dag wel in het nieuws. Hun prestaties worden net zo nauwlettend gevolgd als die van voetbalclubs.

En dat terwijl een dergelijke laagconjunctuur van alle tijden is. De sociale partners reageren nu eenmaal trager dan beleggers, die alert anticiperen op bedrijfsprestaties. Niks nieuws onder de zon dus.

Ware het niet dat de pensioenfondsen de laatste decennia significant meer zijn gaan beleggen in aandelen. En ware het niet dat de neergaande economische spiraal in het derde jaar zit en wel erg lang gaat duren. Bovendien hebben pensioenfondsen in de voorafgaande hausseperiode niet altijd verstandige beslissingen genomen, bijvoorbeeld door premies te verlagen of deze zelfs terug te geven. Met als gevolg dat een zorgelijk deel van de pensioenfondsen onder de dekkinggraad van 100 is beland.

De vraag dringt zich dan ook op of pensioenfondsen niet meer vet op de botten hadden moeten kweken. Daar was in Nederland geen draagvlak voor, zegt Jan van de Poel. "Nog maar enkele jaren geleden riep de overheid dat

Prof. dr. J.H.R. van de Poel (59) is sinds december 1997 lid van de directieraad van Stichting Pensioenfonds ABP. Hij is verantwoordelijk voor financiën, in casu verslaggeving, control, corporate finance, auditing, ALM, risk policy en actuariaat.

Als zelfstandig consultant heeft Van de Poel verschillende bedrijven en instellingen gediend, zowel in commerciële als non-profit sectoren, onder andere bij GAK en Philips. Begin jaren negentig was Van de Poel financieel directeur bij de beursgenoteerde onderneming Sphinx NV te Maastricht.

Voordien werkte Van de Poel als hoogleraar accounting aan de Universiteit van Amsterdam en de Universiteit Maastricht. Hij was onder meer betrokken bij de postdoctorale opleidingen tot registercontroller en registeraccountant. Nu is hij als parttime hoogleraar strategische en economische aspecten van management accounting systemen verbonden aan de UvA.

Nu hij na zeventien jaar in de loopgraven nog redelijk heel is, zoals hij zelf zegt, zet hij een punt achter zijn functie bij het ABP. Na een adempauze gaat Van de Poel met zijn deeltijd hoogleraarschap, enkele kleine commissariaten en zijn 'hobby' riskmanagement de dagen meer dan vullen.

“ACTUARISSEN HEBBEN VASTGEHOUDEN AAN EEN STROHALM VAN DE OUDE BOEKHOUDKUNDE.”

pensioenfondsen te rijk waren. Het moest afgelopen zijn, bij voorkeur door belasting te gaan betalen. Daar hoor je nu even niks meer over. En terecht, want het is gewoon onzin.”

“De pensioenfondsen hebben er voortdurend op gehamerd dat er geen sprake was van overschotten. Maar de mensen in het land wilden ook profiteren. We hebben bijvoorbeeld een hele pressie gehad van gepensioneerden die meer wilden dan de prijs- of looninflatie. Tegelijkertijd zijn de actieve generaties, samen met de werkgevers, bezig geweest om in ieder geval niet teveel aan premies te betalen. Ook de overheid deed daaraan mee. Gek genoeg is er in 1998 een rapport verschenen van de Rekenkamer waarover totaal geen publiciteit is geweest. Daarin staat dat het ABP eind jaren tachtig, begin negentig, voor ongeveer dertig miljard gulden heeft bijgedragen aan de rijksbegroting door uitnamewetten en dergelijke.”

LASTEN VERSUS BEZIT

Een van de aspecten in de huidige discussie over pensioenfondsen die Van de Poel danig irriteert is “dat zowel politici als topambtenaren uitsluitend spreken over de lasten van het pensioensysteem. Terwijl het helemaal geen last is. Het is geen belastinggeld dat je weggeeft aan politie of brandweer. Het is bezit. Als er nu sprake is van hogere pensioenpremies is dat geen weggegooid geld. Nee, het zijn besparingen.”

“We mogen ons gelukkig prijzen dat we zoveel in de pot hebben. Want de problemen waarover we spreken, doen zich in Duitsland en Frankrijk nog veel erger voor. Maar omdat de mensen daar geen pensioenfondsen hebben, weten ze dat niet. Wij hebben pensioenfondsen en maken ons daar zorgen over. In andere landen hebben ze helemaal niks en leven ze er maar op los”, waarna Van de Poel er een smakelijke lach op laat volgen.

BRANDBRIEF

De discussie over de solvabiliteit van pensioenfondsen spitst zich toe op de dekkingsgraad die conform de wet altijd minstens 100 moet zijn. In goede tijden had de dekkingsgraad daar ruim boven horen te zitten, om tegenslagen op

te kunnen vangen. Dat bleek bij neergaande beurzen te weinig het geval geweest. Ruim 30% van de fondsen zit onder de 100. Hetgeen voor de Pensioen- en Verzekeringskamer (PVK) aanleiding was een brandbrief uit te sturen waarin de toezichthouder verordonneert dat pensioenfondsen een dekkingstekort binnen een jaar moeten repareren. Ofwel een bedrag van in totaal 23 miljard euro moeten ophoesten. Fondsen met een reservetekort moeten binnen acht tot twaalf jaar weer aangesterkt zijn.

Van de Poel: “ABP behoort tot die tweede categorie. Dat aansterken moet je stap voor stap doen. Onder meer door premies te verhogen. Verder studeren we op de indexering van pensioenen. Wij stellen de risicodeling tussen – steeds minder – actieve deelnemers en gepensioneerden ter discussie. In onze samenleving is de verdeling van lusten en lasten van generaties een groot vraagstuk. Daar zit de pensioenproblematiek bij. Vooral dertigers hebben het zwaar. Ze moeten de pensioenkas aanvullen met premies, ze hebben opgroeiende kinderen, ze werken alle twee en weten niet hoe ze voor en achter de zaken moeten regelen. Je zou kunnen kijken of je een stukje pensioen van toekomstige gepensioneerden afhankelijk kunt maken van de fluctuaties van aandelen. Als het goed gaat, gaat het goed, als het slecht gaat, heb je pech. Daar vind ik niks op tegen. De komende generatie pensioengerechtigden is welvarender dan ooit. Hun pensioenuitkeringen liegen er niet om. Waarom zouden dertigers de vakantiehuisjes moeten betalen van de mensen die op hun 55ste weggaan en rijk genoeg zijn?”

Is het niet beter anticyclisch te reageren? Premieverlaging in slechte tijden en verhoging als bedrijven het voor de wind gaat?

“Dat gaat net even te ver. Dat krijg je niet rond bij de betrokken partijen.”

NORMVERVAGING

Met de circulaire van de PVK, is ook de kritiek op de toezichthouder toegenomen. En dan met name op de eis de dekkingsgraad binnen

twaalf maanden naar 100 op te trekken. Een tijdsbestek dat volgens de Minister van SZ&W wel met twee jaar kan worden opgerekt.

“Flauw”, zo doet Van de Poel de kritiek af. “Die dekkingsgraad staat sinds de jaren vijftig voorgeschreven in de Pensioen- en Spaarfondsenwet. Wij zijn het enige land dat dit voorschrift heeft. Dat is dan ook precies de reden waarom wij zo’n goed pensioen hebben. We hebben er veel aan te danken. Het is een vorm van normvervaging als we nu ineens vinden dat de dekkingsgraad te streng is. We komen niet door de toezichthouder in de problemen.”

“We zien op dit moment dat iedereen zich heeft ingegraven. De PVK heeft zich zo hard en duidelijk uitgelaten, dat ze daar moeilijk op kan terugkomen. En de sociale partners in de Stichting van de Arbeid hebben gezegd dat de eis van de PVK niet kan. Alle partijen hebben gelijk. Het kan niet zo zijn dat de PVK de hele economie overhoop haalt. Aan de andere kant hadden die pensioenfondsbesturen niet aan de PVK moeten vragen of er nog wat te ritdelen valt. Want het antwoord is ‘nee’. Dat weet je tevoren. De vraag is nu hoe iedereen uit de loopgraven kan komen.”

WINDMOLENTIJDPERK

De vraag stellen, is ’m beantwoorden. Voor Van de Poel betekent dit dat hij eerst ingaat op het huidige waarderingsmodel, dat hij gedateerd vindt. “Het sluit niet meer aan op wat in de financiële markten gebeurt. Die markten leveren veel meer informatie op voor het runnen van een pensioenfonds. Neem bijvoorbeeld de constatering dat een aandeel 30% minder noteert. Zo’n vaststelling stamt nog uit het windmolentijdperk. Zo werkt het niet. Je moet kijken naar de aard van het aandeel, de volatilititeit, enzovoorts. Datzelfde geldt voor vastrentende waarden. Wat is de duration van obligaties, wat gebeurt er als de rente stijgt of daalt, et cetera? Op die manier moet je ook kijken naar de verplichtingen, hetgeen eigenlijk ook vastrentende waarden zijn. Zo zie je een enorm gat tussen professioneel risicomanagement en het toezicht. Daarom moet je niet die norm van 100% veranderen, maar het waarderingsstelsel als geheel.”

“ACTUARISSEN MOETEN MET ÉÉN BEEN IN DE ECONOMIE STAAN OM OP MODERNE WIJZE MEE TE KUNNEN DOEN AAN RISICOMANAGEMENT.”

Hoe moet dat nieuwe waarderingssysteem eruit zien?

“Ik ben ermee bezig, maar kan het nu nog niet precies aangeven. Het is niet op een achternamiddag te bedenken, maar het hoeft ook geen jaren te duren. Als anderen ermee aan de slag gaan, wil ik graag meedoen. Want ik heb er een paar leuke ideeën over.”

“Er zijn hele concrete principes die je op tafel kunt leggen zodat je de druk van de ketel haalt. Een ervan is om het begrip duration op te nemen in vastrentende waarden, en niet alleen meer de marktrente. Ten tweede zijn pensioenverplichtingen ook vastrentend. Die hebben eveneens een marktwaarde die steeds aangepast moet worden. Dat gebeurt niet. Deze inconsistentie kan ertoe leiden dat ik volgens het model van de PVK de premie moet verhogen, terwijl ik in werkelijkheid, marktconform, de premie zou kunnen verlagen. Of omgekeerd. Dat kan natuurlijk niet waar zijn.”

STROHALM

Van de Poel verwijt de beroepsgroep der actuarissen dit debat niet te hebben aangewengeld. “Ze hebben, net als de boekhouders, bestuurders van pensioenfondsen, politici en ambtenaren, vastgehouden aan een strohalm van de oude boekhoudkunde die allang niet meer dekt wat professionele risicomangers doen. Lang niet alle actuarissen hebben zich daarvan afzijdig gehouden, zo is het niet, maar laten we maar zeggen dat er geen inspirerende werking is uitgegaan van deze beroepsgroep om meters te maken. En het deel van de actuarissen dat er wél iets van heeft gezegd, heeft in eigen kring onvoldoende gezag.”

Een reden voor de geschetste apathie is dat actuarissen geen voeling hebben met de eco-

nomie. Van de Poel wil daar verandering in brengen. Samen met Peter Kuys (ING) en Ton Kool (ex PVK) heeft hij een jaar geleden de stichting Financial Service Sciences opgericht. Met als doel een opleiding te doen ontwikkelen die dit hiaat opvult. “Actuarissen moeten met één been in de economie staan om op moderne wijze mee te kunnen doen aan risicomanagement. Want actuarissen doen aan riskmanagement. In de praktijk zijn het uitsluitend economen en beleggers die de moderne techniek, inzichten en informatie kennen. Toch bestaat er grote behoefte aan actuarissen die deze kennis ook bezitten. Alle collega’s in de bedrijfstak klagen over goed personeel op dit punt.”

KWARTJE GEVALLEN

Van de stichting zijn er nog weinig wapenfeiten te melden. Behalve dan dat er een dialoog is ontstaan met het nieuwe bestuur van het Actuarieel Genootschap. “Het bestuur staat open voor onze ideeën. Dat was aanvankelijk absoluut niet het geval. Maar het kwartje is gevallen. We hebben een opening.” Verder komt er vanuit diverse universiteiten initiatief. Maar juist vanwege die diversiteit vreest Van de Poel dat er een enorme versnippering ontstaat. “Er is maar één actuariële opleiding, aan de Universiteit van Amsterdam. Maar nagenoeg alle economische faculteiten spelen met de gedachte een dergelijke opleiding te starten. Ieder vecht voor zijn eigen toko. We zitten niet te wachten op versnippering, we hebben juist een clustering van kennis nodig. Daarom hechten we veel waarde aan de gesprekken met zowel de grote werkgevers als het Actuarieel Genootschap. Daarmee moeten we belangrijke stappen in de goede richting kunnen zetten.”

Wanneer denkt u dat de eerste opleiding master of financial science er zal zijn?

“Durf ik niet te zeggen. Geen idee. Het belangrijkste is dat de gedachte aanslaat.”

PLEIDOOI

Regelmatig wordt er gemorreld aan het principe van een collectief pensioen bij van concurrentie gevrijwaarde fondsen. Zo zien verzekeraars het liefst een vrije pensioenmarkt. Net zo regelmatig neemt Van de Poel het dan ook op voor die beschermde pensioenmarkt en voor solidariteit als basis voor een prettig pensioen. “Natuurlijk moeten pensioenfondsen goed werk leveren, anders kunnen ze geen aanspraak maken op die bescherming. Aan de andere kant worden wij niet beschermd, maar onze pensioengerechtigden. Die verplichtstelling zorgt er namelijk voor dat mensen vanaf hun 25ste gaan sparen. Uit zichzelf zouden ze dat niet voor hun 42ste doen. De periode tussen 25 en 42 jaar levert echter meer dan tweederde van hun uiteindelijke rijkdom na pensionering op. Dat is de succesformule van Nederland. Daardoor komen wij de vergrijzingfase veel makkelijker door dan de rest van de wereld.”